

O nespokojenosti pravé a nepravé [1994]

Člověk je podle Arnolda Gehlena nedostatková bytost. Pro přežití v tvrdých podmínkách není přírodou nijak zvlášť dobře vybaven. Kdyby se byl spokojil tím, co takto dostal, těžko by býval přežil, ale rozhodně by se nedostal na špičku vývoje. Člověk se stal člověkem, protože se nespokojil s tím, čím byl od přírody obdařen. Nespokojenost stála u kolébky lidstva, ale provázela od té doby člověka po všechny věky až do dneška. A nebyla to jen nespokojenost s okolnostmi a podmínkami, do kterých byl postaven, ale také nespokojenost se sebou samým. Dokud člověk ví, že na sobě má co vylepšovat, je hoden jména člověk. Jakmile začne být sám se sebou spokojen nebo se sám sobě líbit, zvláště pak jakmile nějaké nedostatky bude svádět jen na okolnosti a na druhé, začne upadat a přestává být v pravém smyslu člověkem. Okolnosti je třeba brát tak, jaké jsou – málokdy je máme možnost okamžitě změnit. Vědět, že nám jsou nepříznivé, to je docela správné a máme na to plné právo. Správný člověk si nedělá iluze ani o okolnostech, ani o sobě. Obojí musí chtít neustále zlepšovat.

V poslední době vidíme kolem sebe mnoho nespokojených lidí, a sami jsme také často nespokojeni. Je to téměř jakýsi národní zvyk si na všechno stěžovat a ve všem vidět nepřítel situace a osudu. Možná, že to je tak nápadné především proto, že dříve to nebylo bez nebezpečí dávat svou nespokojenost tak najevo. Už i politikové si toho musí všimnout a mají za to, že by se k tomu měli nějak vyjádřit. Možná je to trochu i uráží: ve srovnání s jinými zeměmi bývalého tzv.

„socialistického“ bloku jsme na tom mnohem lépe než ostatní, stále slyšíme, že máme pevnou korunu atd., mnohé se i docela zjevně změnilo k lepšímu – a mezi lidmi je kupodivu „stále ještě tolik nespokojenosti“. Není pak divu, že politikové jsou nespokojeni s touto nespokojeností a že ji chtějí vrátit na hlavy těch, kdo jsou nespokojeni. A tak slyšíme, že ti nespokojeni se nedovedou přizpůsobit novým okolnostem, které vyžadují nejen kvalifikaci, ale také schopnost této kvalifikace efektivně využít. Na tom něco je: člověk už odedávna dovedl velmi efektivně využít těch nevelkých darů, kterých se mu dostalo od přírody, zcela vynikajícím způsobem. Neměl ostrost orlího zraku, neměl zdaleka tak dokonalý čich jako jeho pes, nedosahoval rychlosti koně nebo pardála, ale uměl ty své nedokonalé kvality přece jenom lépe „prodat“. Máme se tedy snad učit od přírody a ocenit úspěchy na trhu i tam, kde kvalita není nejlepší, jen když se umí prosadit?

Nedávno nám byla připomenuta Hayekova myšlenka, že z hlediska společnosti je největším uměním člověka jeho schopnost co nejlépe využít vlastních schopností resp. předností, že tedy nejdůležitější nejsou jeho přednosti samotné. Myslím, že Hayek nemá pravdu pouze v tom, že to tak je z hlediska společnosti. Je to tak z hlediska toho, kdo svých omezených schopností dovede využít lépe než někdo jiný, jehož schopnosti, nápady, projekty jsou lepší, byť také omezené, jenomže se nedovede prosadit tak tvrdě. Z hlediska společnosti je důležité to nenechat všechno na tom, jak kdo umí svých schopností využít, nýbrž dohlížet na to, aby v soutěži nehrála hlavní roli soutěživost, tím méně nevybíravá tvrdost, nýbrž kvalita a dodržování jistých norem a pravidel. A neméně důležitá je také kvalita, tj. úroveň kupujících, jakož i jejich schopnost spoluurčovat podmínky na trhu. Zkrátka: i zde musíme rozlišovat nespokojenost pravou a nepravou. Také s trhem a s vývojem podmínek na trhu můžeme být nespokojeni pravým způsobem, nejen nepravým. Neexistuje žádný mechanismus, který by nepotřeboval čas od času

nějakých korekcí. A bez nespokojenosti bychom ani nevěděli, že je v některých ohledech oprava či náprava nutná.

Český rozhlas, 17. 1. 1994